

Alıkonulma yerlerine ulusal seviyede ziyaretler:

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin Seçmeli Protokol ışığında tavsiyeleri

Alıkonulma yerlerine düzenlenen önleyici ziyaretler işkenceyi önlemenin en etkili yollarından birini teşkil eder. Bu güçlü kanaat doğrultusunda İşkenceyi Önleme Derneği (APT), 30 yıla yakın bir süredir tüm alıkonulma yerlerine yönelik bağımsız ziyaret mekanizmaları oluşturulmasının savunuculuğunu yapmaktadır. Bu yönde kazanılan ilk başarı, Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi (AİÖS) kapsamında tesis edilen ve Avrupa Konseyi'nin 46 üye devletinin herhangi birinde, herhangi bir zaman ve yerde özgürlüğünden yoksun bırakılmış bir kişinin ziyaretini gerçekleştirmeye yetkili kılınan İşkenceyi Önleme Komitesi (İÖK/ CPT) olmuştur.

Ancak ulusal seviyedeki önlemleri göz ardı etme pahasına uluslararası önlemlere odaklanan bu ilk yaklaşım, Aralık 2002'de kabul edilen İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Seçmeli Protokolünün (OPCAT) kabulü ile değişikliğe uğramıştır. Bu yeni belge, ulusal ve uluslararası ziyaret organlarının yenilikçi bir şekilde bir araya getirilmesi üzerine yapılandırılmıştır. Tüm alıkonulma yerlerine gerçekleştirilecek olan önleyici ziyaretler, yeni oluşturulan BM İşkenceyi Önleme Alt Komitesi ve taraf devletlerin tayin edeceği veya kuracağı Ulusal Önleme Mekanizmaları (UÖM) tarafından gerçekleştirilecektir. Seçmeli Protokol, UÖM'ler için belirli bir yapı öngörmemekte, ancak bunların etkin çalışabilmesi için gerekli olan bir dizi yetki ve güvenceyi ortaya koymaktadır.

Ulusal önleyici mekanizmaların henüz Seçmeli Protokol'e dâhil edilmiş olması, ulusal seviyedeki önleyici ziyaretlerin öneminin daha önce tespit edilmemiş olduğu anlamına gelmemekte olup, durum bunun tam tersidir.

Aslında İÖK, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren etkin ve tutarlı bir şekilde farklı tipteki alıkonulma yerleri için ulusal teftiş mekanizmalarının oluşturulmasını tavsiye etmiş ve bunların etkin çalışabilmelerine yönelik bir takım ölçütler geliştirmiştir.

Bu tavsiyeler, sadece hem AİÖS hem de Seçmeli Protokol'e¹ taraf olan devletlerdeki değil, Seçmeli Protokol'e taraf herhangi bir devletteki UÖM'lerin kurulmasıyla ilgili tartışmalara yararlı katkılar sağlayabilir. Dolayısıyla bu makalenin amacı, söz konusu tavsiyeleri Seçmeli Protokol ışığında değerlendirmek olup, diğer bir amaç ise, İÖK'ün tavsiyelerini oluştururken Seçmeli Protokol'ü dikkate alıp almadığına bakmaktır. Finlandiya² örneği dışında, İÖK Seçmeli Protokol'ü imzalayan ya da kabul eden³ devletlerle ilgili yayınladığı

¹ Arnavutluk, Hırvatistan, Danimarka, Gürcistan, Malta, Polonya, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık

² 2003 Finlandiya ziyareti CPT/Inf (2003) 38, para. 19

³ Avusturya (Seçmeli Protokol'ü Eylül 2003'de imzaladı): İÖK Nisan 2004'de ziyaret etti, rapor Temmuz 2005'de yayınlandı. İzlanda (Eylül 2003'de imzaladı): İÖK Haziran 2004'de ziyaret etti, rapor Ocak 2006'da yayınlandı. Malta (Eylül 2003'de onayladı): İÖK Ocak 2004'de ziyaret etti, rapor Ağustos 2005'de yayınlandı. Norveç (Eylül 2003'de imzaladı): İÖK Ekim 2005'de ziyaret etti, rapor Nisan 2006 yayınlandı. Polonya (Nisan 2004'de imzaladı ve Eylül 2005'de onayladı): İÖK Ekim 2004'de ziyaret etti, rapor Mart 2006'da yayınlandı. Romanya (Eylül 2003'de imzaladı): İÖK Haziran 2004'de özel ziyaret gerçekleştirdi, rapor Ocak 2006'da

raporların hiçbirisinde Seçmeli Protokol'e gönderme yapmamıştır.

Öncelikle ziyaret organlarının oluşturulmasıyla ilgili İÖK görüş ve tavsiyelerine bakacağız. Daha sonra bağımsızlıkla ilgili ölçütlerine, bunu takiben etkili ziyaret ölçütlerine ve son olarak da ziyaret organlarının salahiyyetlerine ve ziyaret yetkilerine göz atacağız.

1. Bağımsız ziyaret organlarının oluşturulması

İÖK'ün ziyaretlerle ve teftiş mekanizmaları ile ilgili tavsiyeleri 'teftiş prosedürleri cezaevlerindeki kötü muameleye karşı temel koruma önlemleridir'⁴ ifadesini kabul eder.

Bundan dolayı İÖK, ilk ziyaret raporlarından beri devletlerin 'bağımsız bir organ tarafından düzenli ziyaretlerin getirilmesi olasılıklarının araştırılması' ya da 'tesis edilmesi' için gerekli adımları atmalarını etkin bir şekilde olarak tavsiye etmektedir.

İÖK bu tavsiyeleri her bir alıkonulma yeri kategorisi için ayrı ayrı belirlemiştir. İlk yıllarda çoğunlukla cezaevlerine odaklanılmıştır. 1992 yılında 2. Genel Etkinlik Raporu 'İÖK her bir cezaevinin, mahkûmun şikâyetlerini dinleme (ve gerekirse bunun üzerine harekete geçme) ve mekânı teftiş etme yetkisine sahip bağımsız bir organ (örn. ziyaretçi kurulu ya da denetçi hâkim) tarafından düzenli olarak ziyaret edilmesine özel önem atfetmektedir'⁵ standart tavsiyesini oluşturmuştur.

Daha sonraları, İÖK benzer bir tavsiyeyi polis karakollarını kapsayacak şekilde genişletmiş ve bunu da daha sonra yayınlanan 12. Genel Etkinlik Raporu'ndaki 'bağımsız bir makam tarafından polise ait tesislerin teftişi, polis tarafından alıkonulan kişilere kötü muamelede bulunulmasını engellemede önemli bir katkı sağlar ve daha genel olarak da tatmin edici alıkonulma koşullarının temin edilmesine yardımcı olur'⁶ ifadesiyle teyit etmiştir. Genel Etkinlik Raporu 1998 yılında psikiyatri kurumları⁷ ve 1999 yılında çocuk merkezleri⁸ için benzer tavsiyeleri içermektedir. İÖK şu ana dek diğer tipteki alıkonulma yerlerine istinaden teftiş mekanizmaları oluşturulmasına dair tutarlı tavsiyelerde bulunmamıştır ancak vaka özelinde⁹ görüş bildirmektedir. Bu nedenle, İÖK tavsiyeleri henüz Seçmeli Protokol'de tanımlanan ziyaret mekanizmalarına tabi yerlerin¹⁰ tümünü kapsamamaktadır.

Ziyaret mekanizmalarıyla ilgili olarak İÖK, herhangi bir yapı tavsiye etmemiş olmakla

---

yayınlandı. Birleşik Krallık (Haziran 2003'de imzaladı ve Aralık 2003'de onayladı): İÖK Mart 2004'de özel ziyaret gerçekleştirdi, rapor Haziran 2005'de yayınlandı.

⁴ 2004 Avusturya ziyareti, CPT/Inf (2005) 13, para. 107.

⁵ 2. Genel Etkinlik Raporu, CPT/Inf(92)3, para. 54

⁶ 12. Genel Etkinlik Raporu (2002), CPT/Inf (2002)15, para. 50.

⁷ 'İÖK psikiyatri kurumlarının hastaların bakımını teftişten sorumlu dışarıdan bir organ (örn. bir hakim veya bir denetçi komite) tarafından düzenli olarak ziyaret edilmesine ayrıca belirgin bir önem atfetmektedir. Bu organ özellikle hastalarla özel olarak konuşma, hastaların dile getirebileceği şikâyetleri doğrudan alma ve gerekli tavsiyelerde bulunma yetkilerine sahip olmalıdır. para. 55, 8. Genel Etkinlik Raporu CPT/Inf (98) 12.

⁸ 'İÖK tüm çocuk kurumlarının, çocukların şikâyetlerini toplama -ve gerekiyorsa bu şikâyetler üzerine harekete geçme- ve konaklama ve tesislerin koşullarını teftiş etme yetkisine sahip bağımsız bir organ (örn. bir ziyaretçi komite ya da bir hakim) tarafından düzenli olarak ziyaret edilmelerine özel önem atfeder'. 1999 yılı etkinliklerini kapsayan 9. Genel Etkinlik Raporu, CPT/Inf (99)12, para. 36.

⁹ Öneğin madde bağımlılarına yönelik alıkonulma merkezleri için 2003 İsveç ziyareti bakınız, CPT/Inf (2004) 25, para. 140. Askeri tesisler için 2002 Ermenistan ziyareti bakınız, CPT/Inf (2004)32. 7. Genel Etkinlik Raporunun 'yabancılar mevzuatı gereğince alıkonulan yabancı uyruklu kişiler' ile ilgili bölümünde teftiş mekanizmalarından bahsedilmemektedir.

¹⁰ Seçmeli Protokol Madde 4.1'de 'Her Taraf Devlet, (...) ister bir kamusal makamca verilen bir emir üzerine isterse de bu kamusal makamın tahrikiyle ya da rızası yahut onayı ile olsun özgürlüklerinden yoksun bırakılmış ya da bırakılabilecek olan kişilerin alıkonuldukları kendi yetki alanı ve kontrolü altındaki herhangi bir yerin (...) ziyaret edilmesine izin verecektir' ifadesi yer almaktadır.

birlikte, bu mekanizmaların yetkileri ve bağımsızlıkları üzerine odaklanmıştır. Değişik vakalarda İÖK tavsiyeleri, çeşitli türlerde ziyaret mekanizmalarının oluşmasına yol açmıştır. Örneğin İsviçre’de, alıkonulma yerlerini gözlemlemekten sorumlu bir meclis komisyonu Tikino Kantonu’nda oluşturulmuştur.¹¹ Avusturya’da İçişleri Bakanlığı bünyesindeki tüm yerleri ziyaret etme yetkisi olan bir İnsan Hakları Danışma Kurulu (*Menschenrechtbeirat*) kurulmuştur.¹²

Ziyaret kurulları, denetçi komiteler, insan hakları komisyonları, kamu denetçileri (ombudsman), hâkimler, savcılar ya da STK’lar gibi ziyaret organlarının hâlihazırda mevcut bulunduğu durumlarda, İÖK bunların varlığından övgüyle söz etmiştir¹³. Tek bir devlet içindeki çeşitli türdeki mekanizmaların bir araya getirildiği örnekler de İKÖ tarafından takdirle karşılanmıştır¹⁴. Bazen hâlihazırda kurulu olan mekanizmaların yetkilerini iyileştirme ya da genişletme anlamında tavsiyeler vermektedir.

Daha yakın tarihli ziyaret raporlarında, İÖK mekanizmaların yetkilerini daha yakından incelemiş ve bu organların çalışmalarını daha detaylı tahlil etmiştir. Bundan dolayı çok daha eleştirel olmuştur¹⁵. Bu durum özellikle, İÖK tarafından öngörüldüğü üzere düzenli bir gözetime müsaade etmeyecek şekilde kısıtlı imkânlarla geniş bir görev alanına sahip olan bazı kamu denetçisi makamlarının çalışmaları için geçerlidir.¹⁶

2. Bağımsızlık

Bağımsızlık bir ziyaret organının verimliliğinde temel bir ölçüt olup, pek çok hususu barındırır.

1994’deki Avusturya ziyareti sırasında İÖK, bağımsız bir teftiş organının etkililiğinin ‘her şeyin ötesinde, polis hizmetlerinden ayrı bir organ olduğu algısını yaratma kapasitesine’¹⁷ bağlı olduğunu belirtmiştir. 2004 yılında İÖK, Avusturya Menschenrechtbeirat’ın ‘etkinliklerinin Federal İçişleri Bakanlığı tarafından finanse edilmesi ve kurul üyelerinin üçünü tayin eden, kurulda temsil edilecek STK’yı seçen ve kurul üyelerinin üyeliklerini sona erdirebilen kişinin Federal İçişleri Bakanı olması dolayısıyla tamamen bağımsız olarak görülemeyeceği’¹⁸ kanaatine varmıştır.

Ziyaret mekanizmalarının üyeleri, ziyaret edilen yerlerin idaresinden bağımsız olmalıdır.

¹¹ 1996 İsviçre ziyareti, CPT/Inf (97)7, para. 121. Komisyon 2000 yılında kurulmuştur.

¹² 1990 Avusturya ziyareti, CPT/Inf (91)10, para. 87 ve 1994 ziyareti, CPT/Inf (96)28, para. 94. Menschenrechtbeirat 1999 yılında kurulmuştur.

¹³ Örneğin Macaristan’da: ‘İÖK Macaristan’daki polis alıkonulma tesislerine sivil toplum kuruluşları temsilcilerince düzenli dış kontrol ve denetim etkinlikleri gerçekleştirilmesinin önemini ayrıca altını çizmek ister’, 1999 Macaristan ziyareti, CPT/Inf (2001)2, para. 37. Ayrıca 2002 Azerbaycan ziyareti için bakınız: ‘Son olarak İÖK Azerbaycan makamlarını, Adalet Bakanlığı’na bağlı tesislerde gerçekleşene benzer bir sistemi sivil toplum kuruluşlarınca polise ait tesislerin bağımsız ziyaretine olanak tanıyacak şekilde ortaya koymaya davet eder’, CPT/Inf (2004)36, para. 44.

¹⁴ ‘Cezaevi hakimlerinin teftişlerine ilave olarak, cezaevleri Medeni Hakları Koruma Komiserlik Makamı personeline ve izin verilmesini müteakiben belirli STK’larca ziyaret edilmektedir. Özetle, mevcut teftiş sistemi oldukça tatmin edici görünmektedir’. 2004 Polonya ziyareti, CPT/Inf (2006)11, para. 138.

¹⁵ Örneğin Avusturya’ya bakınız; 1999 raporunda İÖK ‘İnsan Hakları Danışma Kurulu, eğer verimli bir şekilde çalışması sağlanırsa kötü muameleye karşı belirgin bir koruma önlemi teşkil eder’ ifadesinin altını çizmiştir, CPT/Inf (2001)8, para. 18. 2004 tarihli ziyaretinde kurulun üst düzey üyeleriyle görüşmesini müteakip İÖK, ‘elde edilen (...) bilgiye göre kurulun tüzüğündeki bazı yönler, verimliliğini azaltmaktadır’ sonucuna varmıştır, CPT/Inf(2005) 13, para. 20.

¹⁶ 2003 Finlandiya ziyareti, op.cit., para. 19. 2002 Danimarka ziyareti, CPT/Inf(2002)18, para. 25. 2004 İzlanda ziyareti, CPT/Inf (2006)3, para. 63 ve 82.

¹⁷ 1994 Avusturya ziyareti, CPT/Inf(96)28, para.94.

¹⁸ 2004 Avusturya ziyareti, a.g.e., para.20.

Kıbrıs'ta Psikiyatri Hastanesi'nin müdürü Denetleme Komitesinin bir üyesidir ve İKÖ 'bu durumun komitenin bağımsızlığını tehlikeye sokabileceği'¹⁹ kanaatine varmıştır.

Avusturya örneğinde açıkça görüldüğü üzere, ziyaret mekanizmalarının tayin ve görevden alınmalarını içeren prosedürler denetlenen makamların sorumluluğunda olmamalıdır. İrlanda'da Ziyaret Komisyonları, üyelerini Adalet Bakanlığı atamakta ve bir cezaevi görevlisi sekreterliğini yaptığı için eleştiriye uğramıştır.²⁰

Son olarak, ziyaret organı 'dışarıdan bağımsız bir organ' olmalı, 'örgütsel ve idari olarak bir bakanlığın himayesi altında olmamalıdır'²¹. Bu durum bilhassa Sosyal Hizmetler veya Sağlık Bakanlıklarına bağlı ya da ilişkili olarak çalışan sosyal yardım kurulları/fonları tarafından ziyaret edilen psikiyatri kurumları için vurgulanmıştır.²²

İÖK tarafından ortaya konulan her bir ziyaret organının uygulamadaki bağımsızlığına yönelik vurgu, Seçmeli Protokol'ün 18. Maddesinin 1. fıkrasındaki 'işlevsel bağımsızlık' yükümlülükleriyle de uyum içerisindedir. Yeterli mali kaynak ve üyelikle ilişkili olanlarda olduğu gibi bazı açılardan Seçmeli Protokol ve Ulusal İnsan Hakları Kurumları ile ilgili 'Paris İlkeleri' daha detaylı yükümlülükler içerir.

3. Etkili ziyaret ölçütleri

İÖK ziyaretlerin etkili olabilmesi için ölçütler geliştirmiştir. Sürekli olarak vurguladığı en temel iki ölçüt ziyaretlerin hem **düzenli** hem de **habersiz** yapılmasıdır.

Düzenlilik terimine istinaden İÖK, belirli bir yerle ilişkilendirilmiş 'izleme kurulu' modeline dayanan ve yüksek bir sıklıkta gerçekleşen ziyaretleri kastetme eğilimindedir. İÖK bu tarzdaki bir izleme kurulunun haftalık ya da en azından aylık ziyaretlerini yeterli bulmaktadır.²³ Cezaevlerine yılda bir kez²⁴ ya da polis karakollarına yılda iki kez²⁵ gerçekleştirilecek ziyaretlerin, yapılan işin etkililiğini azaltacağı görüşüne varılmıştır. Üç yıl arayla kamu denetçisi yardımcısının bir cezaevine gerçekleştirdiği ziyaretler; '...dışarıdan bir organ tarafından sürekli ve yeterli bir denetim sağlamaktan oldukça uzak[tır]. İdeal olarak böyle ziyaretlerin aylık bazda gerçekleştirilmesi gerekir'²⁶ şeklinde nitelendirilmiştir. Meclis kamu denetçisi tarafından psikiyatri tesislerine iki yıl önce gerçekleştirilen bir ziyaret²⁷ için İÖK düzenli ziyaretlerin gerçekleştirilmesi tavsiyesinde bulunmuştur.

İsveç'te, bir çocuk merkezinin Kurumsal Bakım Ulusal Kurulu üyeleri tarafından her iki yılda bir ve ayrıca kamu denetçisi tarafından daha uzun aralıklarla ziyaret edilmesini, İÖK 'bağımsız bir teftiş mekanizması tarafından gerçekleştirilen düzenli bir ziyaret sistemi mevcut değildir'²⁸ şeklinde değerlendirmiştir.

İÖK ayrıca ziyaretlerin düzenli olması gerekmesine karşın sabit dönemlerde değil, rasgele

¹⁹ 2000 Kıbrıs ziyareti, CPT/Inf (2003), 1, para. 66,

²⁰ 1993 İrlanda ziyareti, CPT/Inf (95)14, para. 157.

²¹ 2002 Çek Cumhuriyeti ziyareti, CPT/Inf (2004)4, para. 102.

²² 2002 Letonya ziyareti, CPT/Inf (2005) 8, para.165.

²³ 2004 Türkiye ziyareti, 'Bir veya daha çok sayıda üyenin sorumlu oldukları tesislerin her birine tercihen haftalık ve en az aylık düzenli ziyaretler gerçekleştirmesi gerekir.', CPT/Inf (2005)18, para. 94.

²⁴ 2004 Avusturya ziyareti, a.g.e., para. 107.

²⁵ 2004 Türkiye ziyareti, a.g.e., 'Pek çok durumda savcının ziyaretleri çok sık gerçekleşmemiştir (örn. yılda iki ya da üç kere)', para. 21.

²⁶ 2003 Finlandiya ziyareti, CPT/Inf (2004) 20, para. 95.

²⁷ 2004 İzlanda ziyareti, CPT/Inf (2006) 3, para. 82.

²⁸ 2003 İsveç ziyareti, CPT/Inf (2004) 32, para. 126.

aralıklarla²⁹ gerçekleşmesi gerektiğini tavsiye etmiştir.

Bunun dışında Seçmeli Protokol, UÖM'lere, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere uygulanan muameleyi 'düzenli olarak inceleme' görevini vermektedir (Madde 19a). Ancak İÖK tarafından savunulan 'sürekli izleme'³⁰ şeklinin, özellikle cezaevleri için, geniş ölçekli UÖM'ler dikkate alındığında uygulanması oldukça zor görünmektedir. Düzenlilik kavramının farklı ölçütlere göre tanımlanması gerekmekte olup, bu bağlamda ne tür bir UÖM olduğu önemlidir. Bir devletin çok sayıda, uzmanlaşmış ve her biri farklı alıkonulma yerlerinden sorumlu UÖM'lerinin olması yüksek sıklıkta ziyaretlerin gerçekleşmesini kolaylaştırabileceken, bir devletin her çeşit alıkonulma yerinden sorumlu tek bir organının olması, bu organın yeterli sıklıkta ziyaret gerçekleştirebilmek için büyük ölçüde daha fazla kaynağa ihtiyaç duyabileceği anlamına gelir. Ziyaretin özel amacı da dikkate alınması gereken bir başka unsurdur, örneğin bir ziyaret kurulu üyesinin gerçekleştireceği haftada iki saatlik bir ziyaret doğası itibarıyla her beş yılda bir disiplinler arası bir takımdan oluşan bir cezaevi teftiş kurulu ziyaretinden farklı olacaktır. Bu iki uç örnek arasında kalan ve sık ve düzenli ziyaretleri olanaklı kılan pek çok olasılık vardır ki, bunları her bir UÖM'ün kendi özelliklerine göre tanımlaması gerekir.

'Kötü muameleyi önleme noktasında tamamen etkili olabilmek' için ziyaretlerin **habersiz** gerçekleşmesi gerekir. Ziyaret organlarının herhangi bir yeri herhangi bir zaman ziyaret etme yetkilerinin olması gerekir. Bu ölçüt yerine getirilemediği zamanlarda³¹, ziyaretler İÖK tarafından etkili olarak nitelendirilmezler.

Habersiz ziyaret ölçütü Seçmeli Protokol'de açıkça ifade edilmemiştir. Ancak APT, ziyaretlerin gerçek anlamda önleyici bir etkilerinin olması için UÖM'lerin habersiz ziyaretler gerçekleştirmelerinin son derece önemli olduğu görüşündedir³².

4. Yetkiler ve ziyaret yöntemi

Daha önce ifade edildiği üzere, ziyaret organlarıyla ilgili olarak İÖK'ün standart tavsiyesi aşağıdaki yetkileri kapsar³³:

- Tesisleri ziyaret,
- Alıkonulan kişilerle özel olarak görüşme³⁴,
- Mahkumların şikâyetlerini alma ve gerekiyorsa bununla ilgili harekete geçme³⁵,
- Tavsiyelerde bulunma.

Ziyaret organları, özellikle hâkim ve savcılar, teftişlerini yasal ve idari belgeleri incelemekle sınırlandırmamalıdır. İÖK, **tutuklularla doğrudan temasın**³⁶ sadece bir hak olduğunu

²⁹ 2002 Bulgaristan ziyareti, CPT/Inf (2004) 21, para. 25.

³⁰ 2003 Finlandiya ziyareti, op. cit, par. 19.

³¹ 2003 Finlandiya ziyareti, op.cit, para. 19 ve 95.

³² Birleşik Krallık Parlamentosu İnsan Hakları Ortak Komisyonu, hükümetle yapılan bir anlaşmadan alıntı yaparak 'habersiz teftişin gücü, bir UÖM'ün Seçmeli Protokol altında çalışabilmesi için hayati bir koruma önlemidir' ifadesiyle yakın zamanda bunu doğrulamıştır.

³³ Psikiyatri kurumları için 'bu organlar hastalarla özel olarak konuşmak, herhangi bir şikayeti doğrudan alabilmek ve eğer uygunsa yetkin bir makama iletmek ve tavsiyelerde bulunmak üzere yetkilendirilmiştir. Bunun ötesinde, tüm psikiyatri kurumlarının idareleri, kurumlarında gerçekleştirilen teftişin sonucuyla ilgili tam olarak bilgilendirilmiştir' 2002 Bulgaristan ziyareti, op.cit, para. 158. 2004 İzlanda, op.cit, para. 82.

³⁴ Slovenya ziyareti ile ilgili raporunda İÖK ilk defa 'mahkumlarla personelin duymayacağı, tercihen görmeyeceği bir yerde görüşülmesi gerekir' ibaresini kullanmıştır. CPT/Inf (2002) 36, para. 88.

³⁵ Bu yetki Seçmeli Protokol'de açık olarak öngörülmemiştir ancak ziyaretlerin önleyici işleviyle uyum içerisindedir ve olumlu bir katkı olarak görülebilir.

³⁶ 2004 Litvanya ziyareti, CPT/Inf (2006) 9, para. 113, 2002 Azerbaycan ziyareti, op.cit., para. 44.

değil bu hakkın kullanması gerekliliğini de özellikle vurgulamıştır. İÖK ayrıca, ziyaret organlarının '**görüşmeleri sadece görüşmeyi talep eden alıkonularla sınırlandırmayarak**, alıkonularla iletişime geçilmesi yoluyla inisiyatif alması gerektiğini" eklemiştir³⁷.

Bu ziyaretlerde, ilgili kişiler kendilerini sadece cezaevi yetkililerine ve personeline değil aynı zamanda mahkûmlara da '**görünür**' kılmalıdır³⁸.

Ziyaret organlarının ziyaret esnasında bağımsız görünüyor olmaları da son derece önemlidir. Bosna'da bir cezaevi personelinin, ziyaret eden hâkimlere eşlik ettiği bir vakada, mahkûmlara hâkimlerin geleceği önceden haber verilmiş ve konuşmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. İÖK, 'mahkûmların sorunlarını dile getirmelerini potansiyel olarak engelleyebilir' gerekçesiyle bu yöntemin değiştirilmesi gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur³⁹.

Ziyaret organları ayrıca, söz konusu mekân içerisinde her kategorideki alıkonulan kişiye erişebilmelidirler⁴⁰.

Bir ziyaret esnasında neye bakılması gerektiği ile ilgili olarak ise, İÖK sadece polis alıkonulma tesislerine gerçekleştirilecek ziyaretlerle ilgili bilgi vermiştir. Bu ziyaretlerde, ziyaret organının gösterilen **muameleyle ilgili her türlü unsura** bakmasının gerekliliğinin altını çizmiştir. Bu unsurlar; alıkonulma kaydı, haklar ve hakların kullanımı ile ilgili bilgi, sorgulama ile ilgili kurallara uyum ve esasa ilişkin koşullar⁴¹.

Son olarak, İÖK tüm ziyaret organlarının bulguları ile ilgili **rapor** hazırlamalarını ve **tavsiyelerini** kesin ve açık olarak belirtmelerini önermektedir. Bunlar sadece ulusal seviyedeki makamlara değil ziyaret edilen yerden sorumlu ilgili makamlara da iletilmelidir⁴².

Uygulama ve yetkiler ile ilgili İÖK tavsiyeleri, etkin bir denetim uygulamasıyla için gerekli olan yetkileri açık bir şekilde listeleyen Seçmeli Protokol kadar detaylı ve gelişmiş değildir.

Sonuç

Ulusal Önleyici Mekanizmalar kavramının Seçmeli Protokol'e dâhil edilmiş olması, etkili ulusal ziyaret organlarının oluşturulması ve mevcutların iyileştirilmesi açısından eşsiz bir fırsat teşkil etmekte olup, İÖK'ün teftiş mekanizmaları oluşturulması ile ilgili sürekli olarak verdiği tavsiyelerin de önemini ortaya koymaktadır.

Seçmeli Protokol'ün kabulünden önce vermiş olduğu türdeki tavsiyelerin aynılarını halen vermeye devam eden İÖK, Seçmeli Protokol'ü tavsiyelerine dâhil etmeli ve özellikle ziyaret

³⁷ 2004 Litvanya ziyareti, op.cit, pfuf. 113, 2003 Bosna-Hersek ziyareti, CPT/Inf (2004)40, para. 115. 2002 Azerbaycan ziyareti, op.cit, para. 146.

³⁸ 2002 Azerbaycan ziyareti, op.cit, para. 146. 1999 Bulgaristan ziyareti, CPT/Inf (2002)1, para. 159.

³⁹ 2003 Bosna-Hersek ziyareti, CPT/Inf, para. 115

⁴⁰ Belirli bir kategorideki tutuklular ile sınırlandırılmış yetkiler söz konusu olduğunda İÖK bu yetkilerin genişletilmesini istemiştir. Örneğin Birleşik Krallık'ta bir ziyaret kurulu üyesi sadece cezai soruşturma bağlamında tutulan tutuklulara erişimi olmuştur (2003 Birleşik Krallık ziyareti, CPT/Inf (2005)1, para. 195. Çek Cumhuriyeti'nde hakimler sadece hükümlüler ile görüşebilmekte (2002 Çek Cumhuriyeti ziyareti, op/c't, para. 101) ve Ermenistan'da savcılarının yetkisi idari tutuklu olarak bulunan kişileri kapsamamaktadır (2002 ziyareti, op.cit, para. 40).

⁴¹ 12. Genel Etkinlik Raporu, op.cit., para. 50, 2002 Letonya ziyareti, CPT/Inf (2005) 18, para. 17

⁴² 2002 Bulgaristan, op.cit., para. 158.

organlarına tanınan yetkiler ve bağımsızlık gibi konularda Seçmeli Protokol'ün sunduğu ölçütleri ve güvenceleri değerlendirmeye almalıdır.

UÖM'ler İÖK için önemli birer bilgi kaynağı olmayı sürdürecektir olup, bunlarla doğrudan iletişim içerisinde olmak İÖK'ün Avrupa Konseyi ülkelerindeki çalışmaları açısından önemli bir potansiyel ortaya koymaktadır.

Son olarak, Avrupa'nın ulusal, bölgesel ve uluslararası denetim organlarının olması ihtimali, işkence ve kötü muamelenin etkili bir şekilde önlenmesi açısından müstesna bir fırsat olarak görülmelidir.

APT/BB/22.06.06